

วัฒนธรรมคือความหมาย

ทฤษฎีและวิธีการของคลิฟฟอร์ด เกียร์ซ

อคิน รพีพัฒน์ เขียน

เอกสารวิชาการลำดับที่ 70

หนังสือชุด "นักคิดและความคิด"

วัฒนธรรมคือความหมาย: ทฤษฎีและวิธีการของคลิฟฟอร์ด เกียร์ช

ผู้เขียน อคิน รพีพัฒน์

บรรณาธิการต้นฉบับ สายพิณ ศุภุทธมงคล

กองบรรณาธิการ สุวรรณ เกรียงไกรเพชร และสกลชนก เพื่อนพงษ์

ผู้จัดพิมพ์ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

20 ถนนบรมราชชนนี เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร 10170

โทรศัพท์ 0-2880-9429 โทรสาร 0-2880-9332

พิมพ์ครั้งแรก มีนาคม 2551

จำนวนพิมพ์ 3,000 เล่ม

ราคา 270 บาท

งานรูปเล่มและปก เนาวนิจ สิริผาติวิรัตน์

ภาพปก "ตีไก่" วาดโดย Affandi (คริสต์ศักราช 1907-1990)

ศิลปินชาวอินโดนีเซีย

พิมพ์ที่ บริษัทโอ.เอส. พรินติ้งเฮาส์ จำกัด

โทรศัพท์ 0 2424 6944 โทรสาร 0 2434 3802

จัดจำหน่าย บริษัทเคล็ดไทย

117 ถนนเฟื่องนคร เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร 10200

โทรศัพท์ 0 2225 9536-9 โทรสาร 0 2222 5188

ข้อมูลทางบรรณานุกรมหนังสือ

อคิน รพีพัฒน์, ม.ร.ว., 2475-

วัฒนธรรมคือความหมาย: ทฤษฎีและวิธีการของคลิฟฟอร์ด เกียร์ช /

อคิน รพีพัฒน์. -- กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2551.

262 หน้า (เอกสารวิชาการลำดับที่ 70)

ISBN 978-974-05-4133-2

1. เกียร์ช, คลิฟฟอร์ด. 2. วัฒนธรรม -- ปรัชญา. 3.ชาติพันธุ์วิทยา -- ปรัชญา
4. นักมานุษยวิทยา -- สหรัฐอเมริกา -- ชิวประวัติ I. ชื่อเรื่อง

GN21.G44

1. การตีความหมายของวัฒนธรรม (The Interpretation of Cultures)

หนังสือรวมบทความของเกียร์ซเล่มนี้ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2516 (ค.ศ. 1973) และได้รับการยกย่องทั่วไปอย่างสูงโดยทันที เฟร็ด อิงกลิส ผู้เขียนประวัติและแนวคิดของเกียร์ซให้เหตุผลไว้ว่า ในช่วง 15 ปีก่อนหน้าการพิมพ์หนังสือเล่มนี้ สังคมศาสตร์ถูกโจมตีอย่างหนักจากนักปรัชญาทางวิทยาศาสตร์กายภาพและนักปรัชญาสังคม นักปรัชญากลุ่มแรกกล่าวว่าวิทยาศาสตร์มีกฎเกณฑ์มาตรฐานหลายอย่างที่ศาสตร์ทางสังคมไม่สามารถตอบสนองได้ ดังนั้นสังคมศาสตร์จึงไม่เป็นวิทยาศาสตร์ ส่วนนักปรัชญาสังคมก็โจมตีลัทธิปฏิฐานนิยม (positivism) จนไม่มีชิ้นดี หนังสือเล่มนี้ของเกียร์ซจึงเข้ามาท้าทายสังคมศาสตร์พอดี ด้วยการมองในมุมใหม่ แนวคิดใหม่ และทฤษฎีใหม่ทางสังคม¹

¹ Fred Inglis, Clifford Geertz: *Culture, Custom and Ethics*, pp. 111-112. ปฏิฐานนิยมหมายถึงวิธีการที่เป็นวิทยาศาสตร์ กล่าวคือ ค้นคว้าหาความรู้โดยปราศจากอคติด้วยการรวบรวมข้อเท็จจริง และสร้างกฎเกณฑ์เสมือนวิทยาศาสตร์กายภาพ

นักวิชาการหลายคนคงจะระลึกได้ว่า ทศวรรษ 1970 นั้นเป็นทศวรรษที่หลายคนเห็นว่าเราได้ก้าวเข้าสู่โลกหลังสมัยใหม่ (postmodern) เกียร์ซน่าจะได้รับการยกย่องให้เป็นนักวิชาการคนสำคัญคนหนึ่งในการสร้างแนวคิดที่ถือว่าเป็นแนวคิดหลังสมัยใหม่ในปัจจุบัน

2. วัฒนธรรมและความหมาย

เกียร์ซเห็นว่าวัฒนธรรมเป็นแนวคิดหลักในวิชามานุษยวิทยา แต่มีความหมายกว้างขวางครอบคลุมมากไป จนยากที่จะใช้ให้มีประสิทธิภาพในการศึกษาวิจัยได้ นักวิชาการหลายคนได้พยายามจำกัดขอบเขตของแนวคิดนี้ เกียร์ซเองกล่าวว่า บทความทั้งหลายที่รวบรวมไว้ในหนังสือ *The Interpretation of Cultures* ก็เป็นการพยายามทำเช่นเดียวกัน เพื่อให้แนวคิดนี้มีประสิทธิภาพในเชิงทฤษฎี และคงความสำคัญ

ปัจจุบันมีการถกเถียงกันถึงจุดเริ่มแรกและที่มาของแนวคิดนี้มาก และเกิดความสงสัยว่าคำจำกัดความของ อี บี ไทเลอร์ (E. B. Tylor, ค.ศ. 1832-1917) ที่ได้รับการยอมรับกันมานานว่าเป็นที่มาของแนวคิดนี้นั้น ไม่เป็นความจริง² แต่หนังสือเล่มนี้ (เหมือนกับเกียร์ซเอง) ขอล้างคำจำกัดความของไทเลอร์ว่าเป็นความพยายามแรกเริ่มที่จะให้คำนิยามของ “วัฒนธรรม”

วัฒนธรรม หรืออารยธรรม ... คือองค์รวมที่ซับซ้อน ซึ่งรวมถึงความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศิลปกรรม กฎหมาย ประเพณี ความสามารถและลักษณะนิสัยอื่นๆ ที่คนได้รับมาในฐานะที่เป็นสมาชิกคนหนึ่งของสังคม³

² A. L. Kroeber, *Anthropology: Culture Patterns and Processes*. (New York & Burlingame: Harbinger Book, 1963), p. 60.

³ Sir Edward Burnett Tylor, *Primitive Culture: Researches into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Art, and Custom* (London: J. Murray, 1871), p. 1.

จะเห็นได้ว่าคำจำกัดความนี้ครอบคลุมหลายสิ่งหลายอย่าง ทั้งที่เป็นวัตถุและความคิด ศาสตราจารย์ชาร์ลส์ เอฟ คายส์ ได้แยกความหมายจากที่ปรากฏให้อยู่ในปัจจุบันโดยนักวิชาการสำนักต่างๆ ออกเป็น 5 กลุ่มดังต่อไปนี้

1. วัฒนธรรมคือรูปแบบของปรากฏการณ์และเหตุการณ์ที่ได้สังเกตเห็น (pattern of observed events)⁴ นี่เป็นทัศนะของนักพฤติกรรมศาสตร์ (behaviorist) และวัตถุนิยม ศาสตราจารย์คายนส์ประชดว่า ในกรณีนี้วัฒนธรรมมีอยู่เพื่อให้คนข้างนอกมอง ไม่ได้มีไว้สำหรับผู้ถูกศึกษาวิจัย (เจ้าของวัฒนธรรม) ใช้

2. วัฒนธรรมในฐานะเป็นบุคลิกภาพ ความหมายนี้เป็นความหมายที่นักมานุษยวิทยาสำนัก “วัฒนธรรมและบุคลิกภาพ” (culture and personality) ใช้ นักจิตวิทยาจำนวนหนึ่งก็ใช้ด้วย

3. วัฒนธรรมคือการรับรู้ นักมานุษยวิทยากลุ่มที่เรียกตนเองว่า “นักมานุษยวิทยาสำนักรับรู้” (cognitive anthropologists) ยึดถือความหมายนี้⁵

4. วัฒนธรรมคือโครงสร้างพื้นฐานของจิตมนุษย์ นี่เป็นความหมายที่เลwis สโตรส นักมานุษยวิทยาผู้ยิ่งใหญ่ของฝรั่งเศสใช้

5. วัฒนธรรมคือความหมาย (อันเป็นที่รู้จักกันไป หรือเป็นสาธารณะ) ศาสตราจารย์คายนส์กล่าวไว้เป็นภาษาอังกฤษว่า “culture as (public) meaning” เกียร์ชและเทอร์เนอร์ และนักมานุษยวิทยาอื่นๆ หลายคนใช้ความหมายนี้⁶

เกียร์ชเขียนไว้ว่า เขามีความเห็นเหมือนเวเบอร์ที่มีความคิดว่า มนุษย์เป็นสัตว์ (คล้ายแมงมุม) ที่ห้อยตัวอยู่ในสายใยของความหมายที่เขาถักทอขึ้น เกียร์ชถือว่าวัฒนธรรมคือสายใยเหล่านั้น ดังนั้นการวิเคราะห์วัฒนธรรมจึงไม่ใช่

⁴ การที่เราพูดว่า วัฒนธรรมคือวิถีชีวิตของสังคม จะถูกจัดไว้ในประเภทนี้ด้วยใช่หรือไม่

⁵ เป็นการศึกษาว่า มนุษย์เรียนรู้ความรู้ต่างๆ มาได้อย่างไร เก็บรักษาไว้ได้อย่างไร และนำออกมาใช้ได้อย่างไร

⁶ ขอขอบพระคุณศาสตราจารย์ชาร์ลส์ คายนส์ อย่างยิ่ง

การวิเคราะห์หากฎเกณฑ์ต่างๆ โดยการทดลองแบบวิทยาศาสตร์กายภาพ หากแต่เป็นการเสาะหาความหมายและการตีความหมาย มีผู้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า ความแตกต่างระหว่างเกียร์ซกับเวเบอร์มีเพียงว่า ในขณะที่ความหมายของเวเบอร์คือความหมายของพฤติกรรม การกระทำของมนุษย์โดยตรง แต่ความหมายของเกียร์ซคือความหมายของสัญลักษณ์ (symbol) ที่มนุษย์สร้างขึ้น

3. เกียร์ซกับสองมิติของทฤษฎีวิวัฒนาการ

ในคำนำหนังสือเรื่อง *ชะตาของแนวคิดวิวัฒนาการ (The Fate of "Culture": Geertz and beyond)* ออร์ตเนอร์ได้กล่าวถึงทฤษฎีวิวัฒนาการของเกียร์ซว่ามีสองมิติ มิติแรกเกี่ยวกับภววิทยา (ontology) เป็นการตอบคำถามว่า "วัฒนธรรมคืออะไร" (what culture is) และมิติที่สองเกี่ยวกับญาณวิทยา (epistemology) ซึ่งเป็นการตอบคำถามว่า เราจะรู้จักและเข้าใจวัฒนธรรมได้อย่างไร (how we can know it)⁷

ในมิติแรก เราอาจพูดได้ว่าวัฒนธรรมคือโลกทัศน์ ค่านิยม และคุณสมบัติอื่นๆ ของกลุ่มคนกลุ่มหนึ่ง (หรือสังคมหนึ่ง) โดยเฉพาะ ซึ่งแตกต่างจากวัฒนธรรมของคนกลุ่มอื่นๆ แนวคิดแบบนี้เป็นแนวคิดหลักในแนวคิดเรื่องวัฒนธรรมของสำนักมานุษยวิทยาอเมริกันมาตั้งแต่อดีต เป็นแนวคิดแบบของโบแอส⁸ มีด และเบเนดิก

แนวคิดแบบนี้ถูกวิจารณ์โจมตีอย่างมากในช่วง 40-50 ปีมานี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความคิดที่ว่าคนแต่ละกลุ่มมีวัฒนธรรมของตนโดยเฉพาะ และความคิด

⁷ Sherry B. Ortner, *The Fate of "Culture": Geertz and beyond* (Berkeley: University of California Press, 1997), p. 6.

⁸ Franz Boas (ค.ศ. 1858-1942)

ที่ว่าวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สมาชิกของกลุ่มมีส่วนร่วมกันทั้งหมด ผู้วิจารณ์เห็นว่าแนวคิดเช่นนี้อาจสิ่งที่แตกต่างกันมารวมกันว่าเป็นอย่างเดียวกันมากเกินไป ในเมื่อมีความแตกต่างทางสังคมและความเหลื่อมล้ำในสังคมมากมายเช่นนี้ จะพูดได้อย่างไรว่าทุกคนในสังคมหนึ่งสังคมใดมีโลกทัศน์และทัศนะที่มีต่อโลกเหมือนกันหมด นอกจากนั้นแล้ว การที่แนวคิดวัฒนธรรมแบบนี้ปราศจากความแบ่งแยกแตกต่าง มีแต่ความเป็นหนึ่งเดียวกัน ทำให้มีลักษณะคล้ายคลึงกับความคิดที่บรรยายสังคมด้วยการบ่งชี้ลักษณะอันเป็นพื้นฐานอย่างเดียว ซึ่งเรียกกันว่าสารัตถะนิยม (essentialism) เช่น คนญี่ปุ่นมีวินัย คนไทยชอบสนุก ฯลฯ

เกียร์ซได้พยายามตอบโต้คำวิจารณ์เหล่านี้ในหนังสือ *After the Fact* โดยการเปรียบเทียบสังคมชวา กับสังคมโมร็อกโก อาทิเช่น จากความแตกต่างระหว่างเพศ และความเหลื่อมล้ำของสถานะ สังคมหนึ่งได้สร้างทัศนะที่มองความแตกต่างระหว่างเพศเป็นความเหลื่อมล้ำของสถานะทางสังคม (ชวา) อีกสังคมหนึ่งได้สร้างทัศนะที่มองความเหลื่อมล้ำทางสังคมเป็นความแตกต่างทางเพศ (โมร็อกโก) นอกจากนั้นแล้ว เกียร์ซได้อ้างถึงอับดุลลอฮ์ เทาฟิก (Abdullah Taufic) นักประวัติศาสตร์ของอินโดนีเซีย ที่ได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของวัฒนธรรมว่าเป็นประวัติศาสตร์ของการสร้างความเชื่อ ความเข้าใจ (history of notion formation) เกียร์ซได้อธิบายว่า เพราะบริบทที่แตกต่างกันตั้งแต่การเข้ามาของศาสนาอิสลาม การนับถือศาสนาอิสลามในชวาจึงแตกต่างจากในโมร็อกโกอย่างมากมาย ในถ้อยคำที่ติดตลกของเขา “ชาวชวาและชาวโมร็อกโกแสดงความเคารพทางศาสนาโดยหันหน้าไปหากรุงเมกกะเหมือนกัน แต่เขาหันหน้าไปคนละทางกัน คือ คนหนึ่งหันหน้าไปทางทิศตะวันตก ส่วนอีกคนหนึ่งหันหน้าไปทางทิศตะวันออก”⁹

⁹ Clifford Geertz, *After the Fact*.

ปัจจุบันมิตินี้ของแนวคิดวัฒนธรรมยังคงมีใช้อยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการศึกษาโลกของกลุ่มผู้ด้อยโอกาสที่ถูกกดขี่หรือถูกทำให้เป็นอื่น (marginalized) และพยายามที่จะเสาะหาชีวิตที่มีความหมายสำหรับพวกเขา ออร์ตเนอร์เองก็ยังสามารถใช้แนวคิดนี้ในงานของเธอ¹⁰

แนวคิดวัฒนธรรมของเกียร์ซยังมีอีกมิตินึ่งที่สำคัญมาก ซึ่งเป็นมิตินึ่งที่ตอบคำถามว่า เราจะรู้จักและเข้าใจวัฒนธรรมได้อย่างไร เกียร์ซเขียนไว้ว่า

แนวคิดวัฒนธรรมที่ข้าพเจ้ายึดถือ ... บ่งชี้ถึงรูปแบบของความหมาย (pattern of meanings) ที่ได้รับสืบทอดกันมาในรูปของสัญลักษณ์ เป็นระบบของแนวคิดที่ได้รับสืบทอดกันมา (inherited conceptions) และแสดงออกในรูปของสัญลักษณ์ซึ่งผู้คนใช้ในการติดต่อสื่อสาร เก็บรักษาไว้ และพัฒนา เพื่อสร้างเสริมความรู้เกี่ยวกับชีวิตและทัศนะที่มีต่อชีวิต¹¹

การที่เราจะรู้จักและเข้าใจวัฒนธรรมได้ ก็ด้วยการตีความหมาย แปลหรือดึงเอาความหมายที่ซ่อนอยู่ในสัญลักษณ์ที่คนได้สร้างออกมา เพื่อที่จะใช้ในการสื่อสาร สร้างความรู้ความเข้าใจ และทัศนคติที่มีต่อชีวิต ออร์ตเนอร์ยังเสริมว่า “แม้ว่าความคิดเรื่อง ‘ความหมาย’ อาจตีความไปได้หลายทาง จุดสนใจของเกียร์ซมุ่งไปที่รูปแบบของอัตวิสัย หรือความรู้สึกล้วนตัวที่การสนทนาและการกระทำ

¹⁰ Sherry B. Ortner, “Geertz, Subjectivity, and Post Modern Consciousness,” ในการประชุมเรื่อง Blurred Boundaries: Rethinking “Cultures” in the Context of Interdisciplinary Practices, *Academia Sinica*, Taipei, Taiwan, (December 13-14, 2003): 7-9 และเชิงอรรถที่ 8-9.

¹¹ Clifford Geertz, “Religion as a Cultural System,” in *The Interpretation of Cultures*, p. 89.

ทั้งสองอย่างสะท้อนและรวบรวมจัดระเบียบขึ้น”¹² ตัวอย่างที่ออร์ทเนอร์นำมาแสดงคือเรื่อง “Person, Time, and Conduct in Bali” และ “Deep Play: Notes on the Balinese Cockfight”

4. มนุษย์กับสัญลักษณ์

ในภาษาไทยเรามีความแตกต่างชัดเจนระหว่าง “เครื่องหมาย” กับ “สัญลักษณ์” หลายอย่างที่เกียร์ชบอกไว้ไม่ใช่สัญลักษณ์ในความหมายของเขานั้น เป็นเพียง “เครื่องหมาย” ในภาษาไทย เช่นว่า เมฆดำส่อให้เห็นว่าฝนจะตก ชงแดง หมายถึงอันตราย และชงขาวหมายถึงยอมแพ้ ส่วนคำอุปมาอุปไมยในร้อยกรอง ก็ไม่ใช่สัญลักษณ์

สำหรับเกียร์ชนั้น สัญลักษณ์คืออะไรก็ตาม (การกระทำ เหตุการณ์ คุณลักษณะ หรือความสัมพันธ์) ที่ใช้เป็นสื่อแทนแนวความคิด (conception) แนวความคิดนั้นคือความหมายของสัญลักษณ์ ตัวอย่างของสัญลักษณ์ที่เกียร์ชยกมากล่าวคือไม้กางเขน ซึ่งไม่ว่าจะอยู่ในการสนทนา ในจินตนาการ หรือเป็นรูปปรากฏบนฟ้า หรือห้อยอยู่ที่คอ ก็เป็นสัญลักษณ์ รูปของปิกัสโซ (Picasso) ที่ชื่อ *Guernica* (เกอร์นิกา)¹³ ตลอดจนคำว่า “reality” (ความเป็นจริง) หรือหน่วยที่ใช้ต่อคำเช่น -ing ในภาษาอังกฤษ ในภาษาไทยเราอาจคิดถึงคำว่า “หลวง” ที่ใช้ประกอบคำอื่นๆ เช่น ในหลวง พ่อหลวง วังหลวง ของหลวง เจดีย์หลวง วัดหลวง ฯลฯ ทั้งหมดนี้เป็นสัญลักษณ์ หรืออย่างน้อยก็เป็นส่วนของสัญลักษณ์ (symbolic elements) เพราะเป็นรูปแบบของความคิดที่สัมผัสได้ เป็นข้อสรุป

¹² Sherry B. Ortner, “Geertz, Subjectivity, and Post Modern Consciousness,” p. 9.

¹³ Clifford Geertz, “Religion as a Culture System.”

จากประสบการณ์ที่ทำให้อยู่ในรูปที่มองเห็นได้ เป็นการแสดงออกเป็นรูปธรรมของความคิด ทักษะ การพิจารณาตัดสินใจ ความปรารถนา หรือความเชื่อ¹⁴

ในบทความเรื่อง “ผลกระทบของมโนทัศน์วัฒนธรรมที่มีต่อมโนทัศน์มนุษย์” (The Impact of Culture on the Concept of Man) เกียร์ซเห็นว่า มนุษย์ที่ปราศจากวัฒนธรรมจะเป็นสัตว์ทำอะไรไม่ได้เลย เพราะมนุษย์ขาดสัญชาตญาณที่จำเป็นสำหรับการดำรงอยู่ในโลก ต่างจากสัตว์อื่นๆ ที่มีสัญชาตญาณเพื่อการดำรงอยู่ เช่น การสร้างรังของผึ้ง มนุษย์ได้วิวัฒนาการขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์กับวัฒนธรรมเป็นส่วนใหญ่ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในยุคนี้แข็งนั้น ทำให้เราจำเป็นต้องหึงสัญชาตญาณอันได้รับสืบทอดมาทางกรรมพันธุ์ เพื่อความยืดหยุ่น และความสามารถในการปรับตัว ทำให้ได้ความรู้มาช่วยให้เรากระทำอะไรต่างๆ เพื่อให้อยู่รอดได้ เราต้องพึ่งพาวัฒนธรรมมากขึ้นเรื่อยๆ ที่มาของวัฒนธรรมก็คือสัญลักษณ์ที่ไดรวรรวมเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ดังนั้นสัญลักษณ์จึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำเนินชีวิตทางสังคมในทุกๆ ด้าน เกียร์ซสรุปว่าแน่นอนหากไม่มีคนก็ไม่มีวัฒนธรรม แต่ก็เช่นเดียวกัน และสำคัญกว่า คือว่าถ้าไม่มีวัฒนธรรมก็ไม่มีมนุษย์¹⁵

ออร์ตเนอร์ได้สรุปความคิดของเกียร์ซที่ปรากฏใน “ศาสนาในฐานะที่เป็นระบบวัฒนธรรมหนึ่ง” (Religion as a Cultural System) ว่า เกียร์ซเสนอภาพว่ามนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่เปราะบาง ผู้ต้องการ “ความหมาย” ที่เป็นนัยของความเป็นระเบียบ จุดมุ่งหมาย และเหตุผล ทั้งนี้เพื่อความอยู่รอด นั่นคือ เพื่อต่อสู้กับการคุกคามของความสับสนวุ่นวาย ไร้ระเบียบ และความชั่วร้าย

¹⁴ Clifford Geertz, “Religion as a Culture System”.

¹⁵ Clifford Geertz, “The Impact of the Concept of Culture on the Concept of Man,” in *The Interpretation of Cultures*, p. 49.

ออร์ตเนอร์คิดว่า เราอาจเสริมต่อจากที่เกียร์ซอธิบายว่า ศาสนาเป็นระบบของความหมายที่มีอยู่แล้ว และกำลังรอคอยการตีความให้ลึกและกว้างขึ้น เป็นว่า มนุษย์กำลังผลิตสิ่งซึ่งเกียร์ซเรียกว่า สายใยแห่งความหมาย อยู่ตลอดเวลา ด้วยทรัพยากรทางวัฒนธรรมอะไรก็ตามที่อยู่ใกล้มือ

ดังนั้นถึงแม้ว่าในปัจจุบันนี้ วัฒนธรรมจะไม่ใช่สิ่งที่เป็นองค์รวมที่มีบูรณาการ และหยุดนิ่ง อย่างที่นักมานุษยวิทยาในอดีตคิดกัน และแม้ว่าเดี๋ยวนี้จะไม่มึวัฒนธรรมที่เราจะเห็นได้ชัด และรู้แน่ว่าเป็นวัฒนธรรมอย่างที่นักวิชาการบางคนอ้างก็ตาม ข้อสันนิษฐานเบื้องต้นที่ว่า มนุษย์กำลังพยายามสร้างความหมายของชีวิต กำลังถักทอความหมาย ไม่ว่าจะเปราะบางและเป็นเศษเล็กเศษน้อยอย่างไรก็ตาม เป็นข้อสันนิษฐานที่ยังใช้ได้อยู่ ซึ่งแสดงให้เห็นในงานของนักมานุษยวิทยาที่ศึกษาคนชายขอบ ที่ต่อสู้กับความโหดร้ายรุนแรง ในสภาพเช่นนั้น กระบวนการสร้างความหมายมีความสำคัญยิ่ง หากปราศจากกระบวนการนี้ ก็จะมีแต่ความโกรธแค้น การแบ่งแยก และความบ้าคลั่ง¹⁶

5. ลักษณะของสัญลักษณ์

การกระทำทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการสร้างการเข้าใจ และการใช้รูปแบบของสัญลักษณ์ ถือเป็นกิจกรรมทางสังคม ดังนั้นความหมายของสัญลักษณ์จึงมีความเป็นสาธารณะ ซึ่งแปลง่ายๆ ว่ารู้กันทั่วไป เป็นของส่วนรวม การที่คนในกลุ่มใช้สัญลักษณ์ใดในการสื่อสารระหว่างกันได้ ความหมายของสัญลักษณ์เหล่านั้นก็ต้องเป็นที่รู้กันในกลุ่มคนเหล่านั้น¹⁷ เรื่องนี้สัมพันธ์ใกล้ชิดกับวิธีการ

¹⁶ Sherry B. Ortner, "Geertz, Subjectivity, and Post Modern Consciousness," p. 9.

¹⁷ ไปรอดดู C. Geertz, "Thick Description," in *The Interpretation of Cultures*, pp. 3-30.

วิจัยที่ศึกษาปรากฏการณ์จากสายตาของคนใน (emic หรือ from the actor's point of view) ซึ่งเราจะอธิบายในตอนหน้า

สำหรับที่นี่จะต้องแถลงไว้ก่อนว่า ระบบหรือกลุ่มอันซับซ้อนของสัญลักษณ์นี้เป็นที่มาของข่าวสารจากภายนอก สัญลักษณ์อยู่ภายนอกตัวเรา และอาจสืบทอดไปให้คนอื่น ๆ ได้หลังเราตายแล้ว กลุ่มของสัญลักษณ์ทำหน้าที่จัดโปรแกรมให้แก่กระบวนการทางสังคมและจิตวิทยา ซึ่งหล่อหลอมพฤติกรรมที่เปิดเผยและเป็นสาธารณะ (public behavior)¹⁸

เกียร์ซเปรียบเทียบสัญลักษณ์กับยีนส์ (genes) หรือหน่วยพันธุกรรม เหตุที่หน่วยพันธุกรรมหรือยีนส์ในมนุษย์จัดโปรแกรมหรือกำหนดแผนให้มนุษย์เป็นแบบกว้างๆ ไม่จำเพาะเจาะจง มนุษย์จึงต้องพึ่งโปรแกรมหรือแผนของวัฒนธรรมจากภายนอก บีเวอร์ซึ่งเป็นสัตว์รูปร่างคล้ายนก ต้องการเพียงสถานที่ที่เหมาะสมและวัตถุดิบเท่านั้นในการสร้างเขื่อนกั้นน้ำ เพราะวิธีการสร้างเป็นไปตามธรรมชาติและร่างกายของมัน แต่มนุษย์ต้องการมโนทัศน์ว่าการสร้างเขื่อนนั้นทำอย่างไร ซึ่งเขาจะได้มโนทัศน์นั้นจากสัญลักษณ์ เช่น แบบแปลน พิมพ์เขียว หนังสือตำรา หรือการบรรยายโดยผู้ที่รู้ว่าเขื่อนนั้นสร้างอย่างไร

ทั้งนี้อาจบรรยายได้อีกแบบหนึ่งว่า แบบแผนของวัฒนธรรม (cultural patterns) หรือชุดของสัญลักษณ์ (sets of symbols) เป็นตัวแบบ (models) ตัวแบบนี้มีสองประเภท คือ "ตัวแบบของ" (model of) และ "ตัวแบบสำหรับ" (model for) ประเภทแรกเป็นการสร้างโครงสร้างของสัญลักษณ์ขึ้นมาเลียนแบบสิ่งที่ไม่ใช่สัญลักษณ์ เป็นการแสดงให้เห็นทราบว่าสิ่งนั้นคืออะไร ทำงานอย่างไร อาทิเช่น เราจะรู้ว่าเขื่อนทำงานอย่างไร โดยการทำแผนที่แสดงการไหลของกระแส

¹⁸ กล่าวคือ สัญลักษณ์ทำหน้าที่เสมือนพิมพ์เขียวของการกระทำต่างๆ อันเปิดเผยของคนในสังคม

น้ำ โดยสรุปเราจึงพูดได้ว่าเป็นตัวแบบของ "สิ่งที่เป็นจริง" (model of "reality") ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อให้เรารู้จัก และเข้าใจ "สิ่งที่เป็นจริง" นั้น ส่วนประเภทที่สองเป็นการจัดการระบบที่ไม่ใช่สัญลักษณ์ อาทิเช่น เมื่อเราก่อสร้างเขื่อนตามพิมพ์เขียวหรือแผนที่แสดงการไหลของกระแส น้ำ ดังนั้นจึงเป็นตัวแบบที่ใช้วางแนวทางการสร้างความสัมพันธ์ทางกายภาพหรือสังคม และเรียกโดยสรุปว่าเป็นตัวแบบสำหรับสิ่งที่เป็นจริง (model for reality)

แบบแผนของวัฒนธรรมต่างจากยีนส์ และแหล่งของข่าวสารอื่นๆ ที่ไม่ใช่สัญลักษณ์ซึ่งสามารถเป็นเพียงตัวแบบสำหรับ (model for) แบบแผนวัฒนธรรมมีลักษณะเป็นสองด้านคือ ให้ความหมายแก่สิ่งที่เป็นจริงทางสังคมและทางกายภาพ โดยปรับรูปร่างของตัวแบบให้เหมือนสิ่งที่เป็นจริง (model of) และก็ยังปรับรูปร่างของสิ่งที่เป็นจริงให้เหมือนตัวแบบ (model for)

การมีสองมิตินี้เป็นสิ่งที่แยกสัญลักษณ์แท้จริงออกจากสิ่งที่ให้ความหมายอย่างอื่นๆ ขณะที่ "ตัวแบบสำหรับ" (model for) หาได้ทั่วไป เคลื่อนไปหมด ลัทธิต่างๆ ก็ลอกเลียนแบบพฤติกรรมจากกันและกัน "ตัวแบบของ" (model of) นั้นจำกัดอยู่เฉพาะของมนุษย์เท่านั้น เกียร์ซเห็นว่าความสามารถในการมองเห็นแล้วสำเนียงว่ากระบวนการ กิจกรรม ความสัมพันธ์ และสิ่งอื่นๆ มีโครงสร้างที่สอดคล้องกันจนกระทั่งสร้างเป็นรูปแบบจำลองคือสัญลักษณ์ได้นั้น เป็นแก่นแกนความคิดของมนุษย์¹⁹

¹⁹ Clifford Geertz, "Religion as a Cultural System," pp. 92-94.

บทที่ 8

ชาติพันธุ์วรรณา: งานของนักมานุษยวิทยา

เกียรติ์บอกเราว่า ถ้าอยากรู้จักศาสตร์หนึ่งศาสตร์ใด ก็ต้องไปดูว่าผู้ปฏิบัติในศาสตร์นั้นเขาทำอะไร นักมานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรมทำงานชาติพันธุ์วรรณา ซึ่งประกอบด้วยการเดินทางไปยังดินแดนที่ห่างไกล เพื่อศึกษาวัฒนธรรมประเพณีของชาวพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นนั้นๆ¹

1. มานุษยวิทยาวัฒนธรรม: ความแตกต่างจากระเบียบวิธีของวิทยาศาสตร์กายภาพ
ในคำนำหนังสือรวมบทความชื่อ *The Interpretation of Cultures* เกียรติ์ได้เล่าถึงกระบวนการทำงานของนักมานุษยวิทยา โดยอาศัยประสบการณ์ของตนเองว่า นักมานุษยวิทยาวัฒนธรรมไม่ได้เริ่มต้นการวิจัยด้วยการมีความคิดหรือสมมุติฐานที่แจ่มชัด แล้วนำไปทดสอบในห้องที่ห่างไกล โดยมีกระบวนการ

---

¹ Clifford Geertz, "Thick Description: Toward an Interpretive Theory of Culture," in *The Interpretation of Cultures*, pp. 5-6.

ขั้นตอน และวิธีการที่เป็นระบบมีระเบียบ นักมานุษยวิทยาเดินทางไปที่ดินแดนเหล่านั้น โดยพอจะรู้ว่าอยากไปศึกษาเรื่องอะไร และพอจะรู้ว่าจะไปศึกษาอย่างไร แล้วก็ไปศึกษาเรื่องราวเหล่านั้น (แต่บางทีก็เปลี่ยนไปศึกษาเรื่องอื่นที่ดูน่าสนใจกว่า) แล้วก็กลับมาอ่านข้อมูลที่จดมาในสมุดบันทึกส่วนตัว ประกอบกับรื้อฟื้นความทรงจำถึงเรื่องต่างๆ เอามาจัดให้เป็นหมวดหมู่ ทั้งนี้เพื่อจะดูว่า จะสามารถค้นพบอะไรบ้าง ซึ่งอาจสร้างความกระจ่าง และนำไปสู่การแก้ไขปรับปรุงความคิดที่ได้รับมา (ความคิดเหล่านั้นอาจเป็นของตนเองหรือได้รับมาจากผู้อื่น) ข้อเขียนที่กระบวนการเหล่านี้ผลิตขึ้น ย่อมมีลักษณะเป็นการสำรวจ ค้นหา ถามตนเอง และถูกบันทึกเป็นรูปเป็นร่างขึ้น ซึ่งแน่นอนว่าแตกต่างจากการทดลองพิสูจน์สมมุติฐาน และการวิจัยเพื่อทำนายผลการทดลองอันเป็นวิธีการของวิทยาศาสตร์กายภาพ²

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น สำหรับเกียร์ซการศึกษาชาติพันธุ์วรรณาเป็นการศึกษาวัฒนธรรม เกียร์ซเชื่อเหมือนเวเบอร์ว่า มนุษย์ (เหมือนแมงมุม) ห้อยตัวอยู่ในสายใยของความหมายที่ตัวเองได้สร้างขึ้น สายใยเหล่านั้นคือวัฒนธรรม และการศึกษาวัฒนธรรมก็คือการเสาะหาความหมายและการตีความหมาย ไม่ใช่การทดลองตามแบบวิทยาศาสตร์ เพื่อหากฎเกณฑ์ที่ใช้ได้ทั่วไป

นอกจากนั้นแล้ว วิธีการของเกียร์ซนั้นไม่ใช่เทคนิควิธีที่กล่าวถึงในตำราทั่วไป เช่น การสร้างความคุ้นเคย (rapport) การเลือกหาผู้ให้ข้อมูล (informants) การจัดคัดลอกข้อความ การสืบสาววงศ์ตระกูล (genealogies) การเขียนแผนที่สนาม การเก็บบันทึกรายวัน ฯลฯ หากแต่เป็นสิ่งที่เกียร์ซเรียกตามนักปรัชญา กิลเบิร์ต รัยล์ว่า thick description หรือ การบรรยายที่ละเอียดและลุ่มลึก ซึ่งเป็นการเขียนเรื่องราวที่ได้จากการตีความหมาย คำพูด การกระทำ และเหตุการณ์ที่ได้ประสบมา

² C. Geertz, "Thick Description: Toward an Interpretive Theory of Culture," p. 5.

2. การวิเคราะห์ตีความหมายของสัญลักษณ์

เกียร์ซถือว่าคำพูดและการกระทำของคนในสังคมเป็นสัญลักษณ์ที่คนสร้างขึ้นเพื่อการสื่อสาร ดังนั้นการวิเคราะห์ตีความหมายของสัญลักษณ์จึงเป็นวิธีการที่สำคัญของเกียร์ซ และสำหรับเกียร์ซ วัฒนธรรมคือโครงสร้างความหมายของสัญลักษณ์เหล่านี้ เกียร์ซแสดงให้เห็นว่า ความหมายมีซ่อนอยู่ในสัญลักษณ์ โดยยกตัวอย่างการขยิบตาที่รายล์ได้พูดถึง

รายล์พูดถึงเด็กสองคนที่ขยิบตาขวาเหมือนกัน สำหรับคนที่หนึ่ง การขยิบตานั้นเป็นไปเองโดยอัตโนมัติ ไม่ได้มีความหมายอะไร ส่วนเด็กคนที่สอง ขยิบตาให้เพื่อนเขา หมายถึงว่าจะทำอะไรร่วมกัน หรือเข้าใจอะไรร่วมกัน ถ้าเราถ่ายรูปการขยิบตา ก็จะพบว่ามึลักษณะอาการเหมือนกัน แต่ความจริงมีความหมายแตกต่างกันมากมาย เด็กคนที่สองขยิบตาเพื่อสื่อสารรูปแบบหนึ่ง 1) โดยตั้งใจ 2) สื่อต่อคนคนหนึ่งโดยเฉพาะ 3) เพื่อส่งข้อความอย่างหนึ่งอย่างใด 4) ตามกฎเกณฑ์ของสังคมอย่างหนึ่ง และ 5) โดยไม่ต้องการให้คนอื่นรู้

ความซับซ้อนจะมียิ่งกว่านี้ หากเกิดมีเด็กคนที่สามมาแก้งขยิบตาเหมือนคนที่หนึ่งและคนที่สอง แต่เพื่อล้อเลียนคนที่หนึ่ง โดยมีกฎเกณฑ์ของสังคมร่วมกันอยู่ เช่น แก้งขยิบตาให้มากๆ ติดๆ กัน หรือทำหน้าตาแปลกๆ อย่างหนึ่งอย่างใด ความหมายจะแตกต่างจากเด็กคนที่สอง แต่หากคนที่เห็นคิดว่าเด็กคนที่สามนี้ขยิบตาเพื่อส่งสัญญาณลับแบบคนที่สอง เจตนาของเขาคือจะล้อเลียนก็ล้มเหลวลงทันที เมื่อไม่แน่ใจในความสามารถของตัวเองที่จะล้อเลียนว่า ทำได้ดีเพียงใด เขาอาจมาฝึกทดลองขยิบตาหน้ากระจกเงาในบ้านเขา ในห้วงสี่กรณีนี้ กล้องถ่ายภาพจะจับได้เพียงการขยิบตา ซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวอย่างหนึ่งเท่านั้น

จะเห็นได้ว่า กิริยาอาการอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นสัญลักษณ์อาจมีความหมายที่ซับซ้อน การบรรยายแบบสั้นเขิน (thin description) ก็เป็นแบบของกล้องถ่ายภาพที่ไม่บอกความหมายว่า การขยิบตาทำเพื่ออะไร เป็นการบรรยายกิริยา

อาการของการกระทำเท่านั้น ในขณะที่การบรรยายที่ละเอียดและลุ่มลึกจะแจ้งถึงความหมายอันเป็นนัยยะของการกระทำนั้นๆ วัตถุประสงค์ของนักมานุษยวิทยาก็มุ่งที่จะหาโครงสร้างของความหมาย อันเป็นลำดับขั้น ตั้งแต่การที่ตาขยับโดยไม่ตั้งใจ การแสรังขยับตาเพื่อสื่อความหมาย การล้อเลียนการขยับตา จนถึงการฝีกซ้อมการขยับตา ว่าได้ถูกรับรู้ และตีความหมายอย่างไร หากปราศจากโครงสร้างนี้ การรับรู้และตีความหมายก็จะมี³

เกียร์ซบอกว่า แม้ว่าตัวอย่างที่กล่าวมาแล้วนี้ จะเป็นเรื่องสมมุติที่คิดขึ้นโดยนักปรัชญาที่จริง แต่ก็ได้ให้ความเข้าใจในเรื่องที่ว่า การกระทำทางสังคมเป็นสัญลักษณ์ได้อย่างไร

3. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เปิดเผยรู้กันทั่วไป

เกียร์ซบอกว่า "วัฒนธรรม" เป็นสิ่งที่รู้กันทั่วไป เพราะความหมายเป็นสิ่งทีรู้กันทั่วไป การที่จะสามารถใช้สัญลักษณ์เป็นสื่อบอกเล่าเรื่องต่อกันและกันได้ ความหมายของสัญลักษณ์ก็ต้องเป็นที่รู้กันในหมู่ผู้ใช้สัญลักษณ์นั้นเป็นเครื่องมือของการสื่อสารระหว่างกัน ในกรณีที่สัญลักษณ์ใดสัญลักษณ์หนึ่งถูกใช้เป็นสื่อระหว่างสมาชิกของสังคมหนึ่งสังคมใดได้ ความหมายของสัญลักษณ์นั้นก็ต้องเป็นที่รู้กันทั่วไปในสังคมนั้น⁴

เมื่อเราถือว่าพฤติกรรมของมนุษย์เป็นการกระทำที่เป็นสัญลักษณ์แล้ว คำถามต่อไปไม่ใช่ว่า อะไรคือพฤติกรรมนั้น หากแต่เป็นคำถามว่า มันหมายความว่าอย่างไร ในการที่พฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นผ่านผู้กระทำนั้น สื่ออะไร

³ C. Geertz, "Thick Description: Toward an Interpretive Theory of Culture," p. 7.

⁴ C. Geertz, "Thick Description: Toward an Interpretive Theory of Culture," pp. 7-9.

ให้ทราบ (ในกรณีของการขีปนาวุธ อาจเป็นการแก้มือเหล็ก หรืออาจเป็นการส่งสัญญาณอะไรบางอย่าง)

สำหรับการวิเคราะห์ เกียร์ชเปรียบเทียบวัฒนธรรมว่าเป็นเสมือนดนตรีชิ้นหนึ่งของบีโทเฟน (Bethoven Quartet) ซึ่งจะวิเคราะห์โดยการแยกส่วนออกเป็น ตัวโน้ต ความชำนาญในการเล่นไวโอลิน และความรู้ที่จำเป็น ตลอดจนความเข้าใจของผู้เล่นและผู้ฟัง หรือปัจจัยอื่นๆ เหล่านั้นไม่ได้ อีกตัวอย่างหนึ่งที่เกียร์ชนำมาแสดง คือ สัญญาการค้า (trade pact) ในโมร็อกโกสมัยก่อน ในการทำสัญญามีเงื่อนไขว่า ผู้ทำสัญญาจะต้องปฏิบัติพิธีกรรมบางสิ่งบางอย่าง เช่น ตัดคอแกะ และ ท่องคัมภีร์โกหร่านไปพร้อมๆ กัน ในที่ชุมนุมของชายที่บรรลุนิติภาวะแล้ว และไม่พิการ รวมถึงต้องมีเจตจำนงอย่างหนึ่ง เช่น ปราบปรามสิ่งของที่อยู่ไกลๆ แต่ การตัดคอแกะหรือปราบปรามสิ่งของอะไรที่อยู่ไกลๆ ก็ไม่ใช่การทำสัญญาการค้า และไม่ใช่ว่าสัญญาการค้าไม่มีความหมาย สัญญาการค้าเป็นสิ่งที่สำคัญและจริงจังมาก เหตุเพราะผิดสัญญาการค้า ญาติจำนวน 7 คนของหัวหน้าเผ่ามาร์มุซา (Marmusha) ที่ไปขโมยหนังแกะที่ไร้ค่าของโคเฮน ผู้เป็นพ่อค้าคนยิว จึงต้องถูกหัวหน้าเผ่าประหาร⁵

ในความเห็นของเกียร์ช การศึกษาวิเคราะห์วัฒนธรรมนั้นจะทำการแยกส่วน แล้วสร้างกฎที่จะใช้ทั่วไปในการศึกษานั้นไม่ได้ สิ่งเดียวที่จะช่วยในการศึกษาเช่นนั้นได้ก็คือ ความคุ้นเคยและเข้าใจโลกในจินตนาการ (โลกทัศน์) ของชาวพื้นเมืองเจ้าของวัฒนธรรม ผู้มีการกระทำของเขาเป็นเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ ดังนั้นการทำงานของนักมานุษยวิทยาจึงต้องการการอยู่อาศัยในสังคมที่ศึกษาอยู่เป็นเวลานาน เพื่อให้สนิทสนมคุ้นเคยกับชาวพื้นเมืองที่นั่น การรู้เพียง

⁵ C. Geertz, "Thick Description: Toward an Interpretive Theory of Culture," p. 9.

แต่ภาษาของที่นั้นยังไม่เพียงพอ นักมานุษยวิทยาจะต้องสามารถอยู่ร่วมกับพวกเขา สนทนา อภิปราย และถกเถียงกับพวกเขาด้วยความเข้าใจเพียงพอที่จะพูดได้ว่า อยู่ร่วมกับพวกเขา ได้คุย ถกเรื่องต่างๆ กับเขาได้อย่างสบาย ทั้งนี้เพราะการศึกษาวัฒนธรรมเป็นศิลปะอย่างหนึ่ง ซึ่งจะเรียนรู้ได้ด้วยการฝึกฝนให้ชำนาญ

4. การบรรยายที่ละเอียดและลุ่มลึก

สำหรับเกียร์ช งานของนักมานุษยวิทยาคือการเขียนสิ่งที่เขาเรียกว่า *การบรรยายที่ละเอียดและลุ่มลึก* ในบทความชื่อเดียวกันนี้ เขาได้ให้ตัวอย่างของการบรรยายแบบนี้มาตัวอย่างหนึ่ง เขาบอกว่าเรื่องนี้ไม่ใช่เรื่องที่เขาคิดแต่งขึ้นมา หากแต่ว่าเขาเอามาจากสมุดบันทึกสนามของเขาเอง เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในโมร็อกโก ในปี พ.ศ. 2455 (ค.ศ. 1912) และผู้ให้สัมภาษณ์ชื่อ โคเสน พ่อค้าชาวยิว ได้เล่าให้เกียร์ชฟังในปี พ.ศ. 2511 (ค.ศ. 1968)

ผู้ให้ข้อมูลเล่าว่า พวกเขาฝรั่งเศสเพิ่งมาถึง พวกเขาสร้างป้อมเล็กๆ ประมาณ 20 แห่งขึ้น ระหว่างที่นี้กับเมืองกับท้องที่ที่เรียกว่า มาร์มุซา ซึ่งอยู่กลางกลุ่มเขา พวกเขาฝรั่งเศสสร้างป้อมเหล่านี้ไว้บนหน้าผาเพื่อที่จะได้สอดส่องเห็นทั่วพื้นที่ชนบทรอบข้าง แต่แม้ว่าพวกเขาทำเช่นนั้นแล้วก็ตาม พวกเขา ก็ยังไม่สามารถรับรองความปลอดภัยให้แก่ประชากร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเวลากลางคืน ดังนั้นแม้ว่าระบบ “เมซแรก” (Mezrag) ซึ่งเป็นข้อตกลงทางการค้าพื้นเมืองจะถูกยกเลิกไปแล้วก็ตาม ในความเป็นจริง การปฏิบัติตามข้อตกลงดังกล่าวก็ยังคงดำเนินต่อไปเช่นเดิม

คืนหนึ่ง โคเสนผู้ซึ่งพูดภาษาเบอร์เบอร์ (Berber) ได้อย่างชัดเจน ได้ขึ้นไปอยู่ที่มาร์มุซากับเพื่อนชาวยิวอีกสองคน ซึ่งค้าขายอยู่กับชนเผ่าใกล้เคียง เพื่อนสองคนนี้มาหาโคเสนเพื่อซื้อสินค้าบางอย่างจากเขา คืนนั้น คนเผ่าเบอร์เบอร์ที่อยู่อีกแห่งหนึ่งที่ใกล้เคียง พยายามแอบเข้ามาในสถานที่ที่อยู่ของโคเสน โคเสนจึง

ยิงปืนขึ้นฟ้าไป (ตามธรรมเนียมที่นั่น ชาวอียิปต์ไม่ได้รับอนุญาตให้มีอาวุธไว้ในครอบครอง แต่ด้วยเหตุที่ในยุคสมัยนั้นมีปัญหามากมายที่ยังสะสางไม่ได้ ชาวอียิปต์หลายคนจึงพกอาวุธ) เสียงปืนของโคเฮนทำให้พวกฝรั่งเศสทราบ พวกโจรจึงหนีไป

คืนวันรุ่งขึ้น พวกโจรกลับมาใหม่ โดยโจรคนหนึ่งปลอมตัวเป็นผู้หญิงมาเคาะประตู และกุเล่าเรื่องบางเรื่อง โคเฮนสงสัยในเจตนาและไม่ต้องการที่จะเปิดประตูให้เข้ามา แต่เพื่อนชาวอียิปต์ของเขาคนหนึ่งพูดว่า "ไม่เป็นไรหรอก เป็นเพียงหญิงคนหนึ่งเท่านั้น พวกเขาจึงเปิดประตูให้ พวกโจรก็กรูเข้ามาในบ้านฆ่าชาวอียิปต์สองคนที่มาเยี่ยมตาย ส่วนโคเฮนเองสามารถหนีเข้าไปแอบอยู่ในห้องใกล้เคียง และปิดกั้นไว้ไม่ให้พวกโจรเข้าไปได้ เขาได้ยินพวกโจรวางแผนจะเผาสถานที่ที่อยู่ของเขาและตัวเขาเสียหลังจากที่ได้ขนสินค้าออกไปได้แล้ว โคเฮนจึงเปิดประตูออกมาจากห้องที่ซ่อนอยู่ วิ่งแหว่งไม้ตะบองอุดลุด หนีออกไปทางหน้าต่าง

แล้ววันรุ่งขึ้น เขาจึงไปที่ป้อมฝรั่งเศสเพื่อเรียกร้องค่าเสียหาย เขาไปฟ้องร้อยเอกดูมารี (Captain Dumari) ผู้บังคับการที่นั่น ขอค่าชดเชย (ar) ประมาณสี่เท่าของราคาสินค้าที่ถูกปล้นไป พวกโจรมาจากเผ่าที่ยังไม่ยอมสยบต่ออำนาจบังคับบัญชาของฝรั่งเศส และที่จริงกำลังเป็นกบฏต่อพวกฝรั่งเศส โคเฮนต้องการให้ฝรั่งเศสอนุมัติให้เขาไปหาผู้ค้าประกันข้อตกลงเมซแรก แต่ร้อยเอกดูมารีก็ให้การอนุญาตแก่เขาเป็นการส่วนตัว พร้อมบอกว่า ถ้าคุณถูกฆ่าตายก็เป็นปัญหาของคุณเอง (ผมไม่รับผิดชอบ)

ดังนั้นผู้นำเผ่า (sheikh) และโคเฮน พร้อมด้วยกองกำลังติดอาวุธของเมืองมาร์มุซากลุ่มเล็กๆ จึงออกเดินทางไปที่ไกลประมาณ 10 ถึง 15 กิโลเมตรเข้าไปในดินแดนของพวกกบฏ แล้วแอบจับกุมคนเลี้ยงแกะ พร้อมทั้งแกะของชนเผ่าเดียวกันกับโจรที่ได้ปล้นสินค้าของโคเฮน ชนเผ่าแคว้นนี้กรีบขี่ม้าถือปืนยาว

มาไล่ตามและพร้อมที่จะเข้าโจมตี แต่เมื่อเห็นว่าใครเป็นคนขโมยแกะ ก็คิดได้ว่า มาเจรจากันดีกว่า ชนเผ่าเหล่านี้ปฏิเสธไม่ได้ว่าคนของพวกเขาได้ปล้นโคเฮน และฆ่าแขกผู้มาเยือนโคเฮนสองคน ชนเผ่าเหล่านี้ไม่ต้องการที่จะเริ่มการต่อสู้ล้างแค้น (feud) กับพวกมาร์มุซา ซึ่งการต่อสู้กับคนกลุ่มที่ขึ้นมาจับแกะจะทำให้เกิดขึ้น ดังนั้นคนทั้งสองพวกจึงเจรจากันเป็นเวลายาวนานท่ามกลางฝูงแกะนับพันๆ ตัว แล้วตกลงกันในที่สุดว่าจะให้ค่าชดใช้เป็นแกะจำนวนห้าร้อยตัว

เมื่อตกลงกันได้แล้ว กองกำลังของเผ่าเบอร์เบอร์ทั้งสองกลุ่มก็ตั้งแถวสองแถวที่ชายขอบสองด้านของที่ราบ โดยยื่นประจันหน้ากัน แล้วต้อนฝูงแกะให้มาอยู่ระหว่างกลาง โคเฮนในเสื้อกาวนีสีดำ หมวกทรงกลมยาว และรองเท้าแตะแบบของชาวยิว เดินเข้าไปท่ามกลางฝูงแกะ แล้วคัดเลือกแกะที่ละตัว ช้าๆ ตามใจเขา เอาแกะที่ดีที่สุดจำนวนห้าร้อยตัวมาเป็นค่าชดใช้

แต่เมื่อเขาต้อนแกะฝูงนั้นกลับมาร์มุซา พวกฝรั่งเศสได้ยินเสียงเขามาแต่ไกล (“บาบาบา” โคเฮนร้องอย่างมีความสุข ระลึกถึงเหตุการณ์ที่ผ่านมา) จึงถามว่าอะไรกัน โคเฮนก็ชี้ว่า “นี่อย่างไรค่าชดใช้ของฉัน” พวกฝรั่งเศสไม่เชื่อว่าโคเฮนได้ทำสิ่งที่เขาเล่าว่าเขาได้กระทำ และหาว่าเขาเป็นสายลับของพวกเบอร์เบอร์ที่เป็นกบฏ จึงจับเขาขังคุก ยึดเอาแกะของเขาไป ส่วนครอบครัวของโคเฮนที่อยู่ในเมืองคิดว่าเขาตายแล้ว เพราะไม่ได้ข่าวจากเขามาช้านาน แต่หลังจากช่วงเวลาหนึ่งผ่านไป พวกฝรั่งเศสก็ปล่อยเขา โคเฮนกลับบ้านโดยปราศจากแกะของเขา ต่อมา เขาจึงไปหาท่านนายพันทหารฝรั่งเศส ผู้ปกครองดินแดนทั้งภาค เพื่อร้องเรียน แต่ท่านนายพันกล่าวว่า “ฉันทำอะไรไม่ได้เรื่องนี้ มันไม่ใช่ปัญหาของฉัน”⁶

⁶ C. Geertz, “Thick Description: Toward an Interpretive Theory of Culture,” pp. 7-9.

การวิเคราะห์คือการจำแนกโครงสร้างของความหมายที่ซ่อนเร้นอยู่ (structures of significance) ซึ่งรายล์เรียกว่า รหัสหมาย (codes) แต่เกียร์ชไม่ชอบคำนี้ เพราะดูคล้ายกับว่าเป็นงานของเจ้าหน้าที่อ่านเขียนรหัส (cipher clerk) เกียร์ชคิดว่างานของนักมานุษยวิทยานั้นเป็นเหมือนงานของนักวรรณคดีวิจารณ์ (literary critic) ซึ่งเป็นการอ่านดูเบื้องหลังทางสังคม และนัยยะของเรื่องหรือข้อความ คล้ายการตีความหมายของกวีนิพนธ์ เช่น โคลง หรือกลอนมากกว่า

สำหรับเรื่องราวที่โคเฮนเล่านั้น การจำแนกเริ่มต้นที่แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของกรอบการตีความสามอย่าง คือ อย่างของยิว ของเบอร์เบอร์ และของฝรั่งเศส ต่อไปก็แสดงให้เห็นว่า การพบและอยู่ร่วมกันทั้งสามฝ่ายในเวลานั้น และสถานที่นั้น ทำให้เกิดการเข้าใจผิด ซึ่งมีผลให้การตกลงตามประเพณีเมฆแรกหมดความหมาย กลายเป็นเล่นตลกไปได้ เหตุที่ทำให้โคเฮนต้องสูญเสียเกาะตลอดจนทำให้รูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมและเศรษฐกิจเก่าแก่ที่เขาเองพึ่งพิงอยู่ในการดำเนินชีวิตของเขา ต้องล่มสลายไปด้วยนั้น เป็นเพราะ "ภาษาที่สับสน" (a confusion of tongues) นั่นคือความขัดแย้งทางวัฒนธรรมรูปแบบหนึ่ง⁷

⁷ C. Geertz, "Thick Description: Toward an Interpretive Theory of Culture," pp. 9-10.

บทที่ 11

ทัศนะของคนใน ความเข้าใจของคนนอก

นักมานุษยวิทยาเป็นผู้เดินทางไปศึกษาในต่างแดน ในที่ซึ่งมักมีภาษาและวัฒนธรรมแตกต่างจากของตนเอง ปัญหาสำคัญที่เขาประสบก็คือว่า เขาจะศึกษาและตีความหมายเหตุการณ์ พฤติกรรม การกระทำที่เกิด ณ ที่นั้นได้อย่างไร เขาควรจะตีความหมายของสิ่งต่างๆ เหล่านี้ เหมือนอย่างที คนใน คือ ชาวพื้นเมือง ในท้องถิ่นทำ หรือเขาควรจะตีความหมายของสิ่งเหล่านั้นอย่าง คนนอก ที่เข้าไปศึกษาโดยอาศัยแนวคิดวิธีการที่เขาได้เรียนรู้และพกติดตัวมาด้วย ปัญหานี้เป็นปัญหาใหญ่ในทางวิธีวิทยา และได้มีการถกเถียงกันเป็นอันมาก

1. ไม่จำเป็นต้องเป็น “เขา” เพื่อที่จะเข้าใจ “เขา”

เดิมทีเดียว เราคิดว่าการศึกษาให้เข้าใจวัฒนธรรมของชาวพื้นเมือง เราจะต้องอยู่กับเขาจนเสมือนเป็นคนหนึ่งในพวกเขา คิดเหมือนเขา ประพฤติเหมือนเขา มองโลกเหมือนเขา และเห็นใจเขา แต่เมื่อมีการพิมพ์บันทึกส่วนตัวของมาลินอฟสกีออกมาหลังจากที่เขาตายแล้ว ผู้คนจึงตกใจกันมาก เพราะ

มาลินอฟสกีเป็นนักมานุษยวิทยาที่ยิ่งใหญ่ เป็นผู้สร้างภาพของนักมานุษยวิทยาที่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่แปลกไปได้อย่างดี เป็นผู้มีความเห็นใจเข้าใจคนพื้นเมือง มีสติ มีไหวพริบในการประพடுத்தตนให้เข้ากับคนพื้นเมืองได้ดี มีจิตใจกว้างขวางไม่คับแคบ แต่สมุดบันทึกล้วนตัวของเขาเปิดเผยว่า เขามีความไม่พอใจชาวพื้นเมืองหลายอย่าง และเขาไม่พอใจที่นั่น ข้อความในสมุดบันทึกล้วนนี้บอกว่า บ่อยครั้งที่เขาอยากไปอยู่ที่อื่น และหวังว่าเขาอยู่ที่อื่น¹

ในวิชามานุษยวิทยา ปัญหาการวิเคราะห์แบบทัศนะของคนในกับทัศนะของคนนอกนี้ได้รับการพิจารณาว่าเป็นสิ่งที่ตรงข้ามกัน ซึ่งถูกเรียกในนามที่แตกต่างกัน เช่น คนในกับคนนอก (inside & outside) หรือการบรรยายโดยบุคคลที่หนึ่งกับการบรรยายโดยบุคคลที่สาม (first person & third person descriptions) และที่ใช้กันบ่อยก็คือ เอมิคกับเอติก (emic & etic) ซึ่งมาจากการแบ่งเสียงโฟเนมิกส์ (phonemics) กับโฟเนติกส์ (phonetics) ในภาษาศาสตร์² เกียร์ซชี้แจงปัญหานี้โดยการใช้แนวคิด “ประสบการณ์ใกล้ตัว” (experience-near) และ “ประสบการณ์ไกลตัว” (experience-distant) และสิ่งที่มาลินอฟสกีกล่าวว่า เราไม่จำเป็นต้องเป็นคนพื้นเมืองเพื่อที่จะเข้าใจคนพื้นเมือง

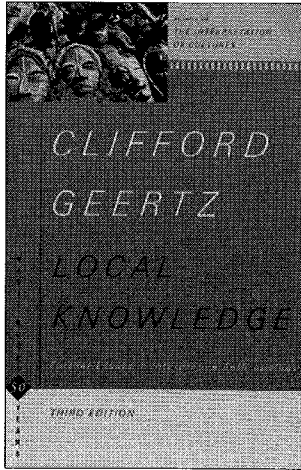
2. ประสบการณ์ใกล้ตัว และประสบการณ์ไกลตัว

เกียร์ซบอกว่าประสบการณ์ใกล้ตัวเกิดขึ้นเมื่อคนบางคน ในกรณีของเราคงเป็นผู้ให้ข้อมูล นิยามสิ่งที่ตัวเองหรือเพื่อนเขาเห็น รู้สึก หรือจินตนาการ

¹ Bronislaw Malinowski, *A Diary in the Strict Sense of the Term*, translated by Norbert Guterman (Palo Alto, CA.: Stanford University Press, 1989).

² Clifford Geertz, "From the Native's Point of View," in *Local Knowledge: Further Essays in Interpretive Anthropology* (New York: Basic Books, 1983), pp. 55-57.

ซึ่งเป็นสิ่งที่เขาเข้าใจทันทีเมื่อผู้อื่นทำเช่นเดียวกัน ส่วนแนวคิดประสบการณ์
 ไกลตัวนั้น เป็นสิ่งที่ผู้ชำนาญการอย่างหนึ่งอย่างใด (อาจเป็นนักมานุษยวิทยาก็ได้)
 ใช้ในการทำงานของเขา ไม่ว่าจะป็นวิทยาศาสตร์ ปรัชญา หรืออย่างอื่น เพื่อให้
 สำเร็จสมความปรารถนา เกียร์ชเห็นว่ความรักเป็นแนวคิดประสบการณ์ใกล้ตัว
 แต่การเพ่งจิตไปสู่สิ่งใดสิ่งหนึ่ง (cathexis) เป็นแนวคิดประสบการณ์ไกลตัว
 การจัดระดับชนชั้น (social stratification) และระบบศาสนาเป็นประสบการณ์
 ไกลตัว ในขณะที่วรรณะ (caste) และนิพพาน (nirvana) เป็นประสบการณ์ใกล้ตัว
 อย่างน้อยก็สำหรับชาวฮินดูและชาวพุทธ

เกียร์ชคิดว่า นี่ไม่ใช่ความแตกต่างระหว่างของสองสิ่งที่ตรงกันข้ามกัน
 หากเป็นความแตกต่างที่ระดับความเข้มข้น จะเห็นว่าความกลัวเป็นประสบการณ์
 ใกล้ตัว แต่โรคกลัว (phobia) ซึ่งเป็นความกลัวอย่างรุนแรง เป็นประสบการณ์
 ไกลตัว ดังนั้นจึงไม่ใช่เรื่องที่ว่านักมานุษยวิทยาจะต้องเลือกเอาอย่างใดอย่างหนึ่ง
 และขจัดอีกอย่างหนึ่งไป ถ้านักมานุษยวิทยาจำกัดตนเองอยู่กับประสบการณ์ใกล้
 ตัว เขาก็จะหมกมุ่นอยู่กับเหตุการณ์เฉพาะหน้า และติดอยู่กับภาษาและสำนวน

ท้องถิ่น แต่ถ้าหากจำกัดตัวเองอยู่กับประสบการณ์ใกล้เคียง ก็จะทำให้ให้นักมานุษยวิทยาผู้นั้นติดอยู่ในนามธรรมและคำศัพท์เฉพาะทางวิชาการ (jargon) ปัญหาจริงๆ ก็คือว่า เมื่อใดจึงจะเหมาะสมที่จะใช้แนวคิดใดในการวิเคราะห์ทางมานุษยวิทยา หรือถ้าหากจะพูดให้ชัดเจนกว่านั้น ปัญหาก็คือว่าเราจะใช้แนวคิดทั้งสองนี้อย่างไร เพื่อให้การตีความหมายวิถีชีวิตของคนพื้นเมืองไม่ติดอยู่ภายในกรอบคิดของพวกเขา เกียร์ซเปรียบเทียบรายงานที่ติดอยู่ในกรอบความคิดของพวกเขาว่า เสมือนรายงานเรื่องเวทมนต์ พิธีกรรมของแม่มดหมอมผี โดยกลุ่มพ่อมดหมอมผี และรายงานที่ละเอียดรายละเอียดลักษณะเฉพาะในการเป็นอยู่ของพวกเขาว่า เสมือนรายงานเรื่องเวทมนต์พิธีกรรมของพ่อมดแม่มด ซึ่งเขียนขึ้นโดยนักเรขาคณิต³

3. การวิเคราะห์โดยอาศัยทัศนระของคนพื้นเมือง (คนใน)

ถึงแม้เราจะทราบว่ ทัศนระของคนในและคนนอกเป็นอย่างไรในความคิดของเกียร์ซ เราก็ยังไม่ทราบวิธีการของเกียร์ซในการหาความหมายของการกระทำ พฤติกรรมอันเป็นสัญลักษณ์ จากที่เราได้ทราบมาแล้ว สิ่งที่จะบอกถึงความหมายได้คือเจตนาของการกระทำ

เมื่อพูดถึงเจตนาในการกระทำ ฟังดูก็เหมือนง่าย เพราะผู้กระทำย่อมรู้เจตนาของตนเอง และเราน่าจะถามเขาได้ว่า อะไรคือเจตนาของเขา แต่ในความเป็นจริง เรื่องนี้ไม่่ง่ายอย่างที่คิด เพราะคนทำหลายสิ่งหลายอย่างไปอย่างอัตโนมัติ เขาไม่ได้วิเคราะห์ถึงแนวคิดเบื้องหลังการกระทำของเขา เช่น ถ้าเราถามเขาว่า ทำไมเขาเรียกม้าว่าม้า เขาก็อาจตอบว่าใครๆ ก็เรียกอย่างนั้น หรือทำไมเขาจึงให้วัวศาลเจ้าข้างถนน เขาก็อาจบอกว่าเพื่อความปลอดภัย หรือเพื่อขอความคุ้มครอง ถ้าถามต่อไป เขาก็อาจตอบว่าเพราะเจ้าศักดิ์สิทธิ์ คือมีอำนาจ

³ C. Geertz, "From the Native's Point of View," pp. 56-57.

หรือเขาอาจตอบว่า ใครๆ เขาก็ทำเช่นนั้นกัน บ่อยครั้งที่คำถามถึงเจตนาจะได้รับคำตอบว่าก็เคยทำอย่างนั้นมาเสมอๆ หรือปู่ย่าตายายพ่อแม่ก็เคยทำมาเช่นนั้น เกียร์ซคิดว่านักมานุษยวิทยาโดยทั่วไปไม่สามารถรู้ถึงสิ่งที่ผู้ให้ข้อมูลสำเหนียก (perceive) แต่จะรู้ได้แต่เพียงว่า ผู้ให้ข้อมูลรับรู้ได้โดยอาศัยอะไร หรือมองผ่านอะไร (อะไรคือสีของแว่นตาที่เขา มองผ่าน)

เกียร์ซได้พยายามบอกว่าเขาทำอะไร วิเคราะห์อย่างไรในงานของเขาที่ทำในชวา บาห์ลี และโมร็อกโก ในเรื่องการรับรู้ตนเอง แนวคิดอัตลักษณ์ของตนเอง ความพยายามของเกียร์ซในเรื่องนี้เป็นความพยายามที่จะทำให้ทราบว่า ผู้คนที่อยู่ที่นั่นมองตัวเอง ตัวตนของตัวเองในฐานะที่เป็นบุคคลคนหนึ่ง ในสังคมอย่างไร เกียร์ซพยายามที่จะเรียนรู้ว่ามีอะไรบ้างเข้าไปประกอบในความคิดที่คนเหล่านั้นมีต่อตัวตนของเขา ในความพยายามเช่นนี้ เกียร์ซจะเสาะหาและวิเคราะห์รูปแบบของสัญลักษณ์ (คำพูด รูปจำลอง สถาบัน และพฤติกรรมการกระทำ) เพื่อที่จะหาว่า พวกเขาในแต่ละแห่งมีการมองตนเอง และนำเสนอตัวตนของตนเองต่อคนอื่นอย่างไร⁴

⁴ C. Geertz, "From the Native's Point of View," pp. 57-59.